

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวอาข่า หมู่บ้านห้วยหยวกป่าโซ อำเภอแม่ฟ้าหลวง และหมู่บ้านใหม่พัฒนา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

Ethnobotany of Akha in Huay Yuak Pa So village, Mae Fah Luang district and Ban Mai Patthana village, Mae Suai district, Chiang Rai province

ปรัชญา ศรีสง่า¹ สุชาดา วงศ์ภาคำ² วาสนา คำกวน³ ดรัย เป็กทอง³ จันทรารักษ์ โฉวรานนท์³ ทศนีเวศ ยะโส⁴ และ สุรีย์พร นนทชัยภูมิ^{3,*}

PRACHAYA SRISANGA¹, SUCHADA WONGPAKAM², WASANA KAMKUAN³, TRAI PEKTHONG³, JANTRARARUK TOVARANONTE³, THATSANEWET YASO⁴ & SUREEPORN NONTACHAIYAPOOM^{3,*}

¹ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่ 50180

¹ Queen Sirikit Botanic Garden, The Botanical Garden Organization, Mae Rim, Chiang Mai 50180, Thailand

² หน่วยปฏิบัติการวิจัยพรรณไม้ประเทศไทย ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

² Plants of Thailand Research Unit, Department of Botany, Faculty of Science, Chulalongkorn University, Pathumwan, Bangkok 10330, Thailand

³ สำนักวิชาวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง อ.เมือง จ.เชียงราย 57100

³ Faculty of Science, Mae Fah Luang University, Muang, Chiang Rai 57100, Thailand

⁴ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

⁴ Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health, Muang, Nonthaburi 11000, Thailand

บทคัดย่อ. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชในวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่าอาข่า หมู่บ้านห้วยหยวกป่าโซ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง และหมู่บ้านใหม่พัฒนา ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ด้านการใช้พืชสมุนไพรของหมู่บ้าน และการสำรวจพรรณไม้ในหมู่บ้านและพื้นที่รอบชุมชน เพื่อบันทึกข้อมูลพืชและการใช้ประโยชน์ มีการบันทึกภาพและเก็บตัวอย่างพืชเพื่อใช้ในการระบุชนิด อีกทั้งได้รวบรวมพืชที่ใช้ประโยชน์หลายชนิดมาปลูกไว้ในธนาคารพืชท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่าพืชที่นำมาใช้ประโยชน์

* Corresponding author: sureeporn.non@mfu.ac.th

มีทั้งสิ้น 209 ชนิด ใน 85 วงศ์ เป็นพืชในพื้นที่บ้านห้วยหยวกป่าโซ 147 ชนิด ใน 68 วงศ์ และในพื้นที่บ้านใหม่พัฒนา 108 ชนิด ใน 57 วงศ์ โดยมีพืชที่พบในทั้งสองหมู่บ้าน 46 ชนิด ใน 31 วงศ์ สามารถแบ่งการใช้ประโยชน์ที่พบออกได้ 4 ประเภท ได้แก่ ใช้เป็นอาหาร 67 ชนิด ใช้เป็นสมุนไพร 150 ชนิด ใช้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อ 15 ชนิด และใช้ประโยชน์อื่นๆ 20 ชนิด โดยพบพืชที่มีการใช้ประโยชน์มากกว่า 1 ประเภท 42 ชนิด ข้อมูลชนิดพืชและการใช้ประโยชน์ที่พบจากการศึกษานี้มีทั้งที่สอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้านี้และที่ไม่พบว่าเคยมีการบันทึกมาก่อน พืชหายากและพืชที่มีศักยภาพสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนที่น่าสนใจ เช่น กือคี่ หรือเกือคี่ (*Rhynchanthus longiflorus* Hook.f.) ดินอู่ดอย (*Paris polyphylla* Sm.) ปั้งหอม (*Clerodendrum chinense* (Osb.) Mabb. var. *simplex* (Mold.) S.L. Chen) และกุ๊ย (*Allium hookeri* Thwaites var. *hookeri*)

ABSTRACT. An ethnobotanical study was conducted to investigate plant utilization by Akha people in Huay Yuak Pa So village, Mae Salong Nai subdistrict, Mae Fah Luang district, and in Ban Mai Patthana village, Wawee subdistrict, Mae Suai district, Chiang Rai province. The study was carried out by interviewing local herbalists and undertaking field surveys in and around the villages to record information about plants and their usages. Plants were photographed and collected for identification. Many useful plant species were also collected for cultivation at community plant germplasm banks. Two hundreds and nine species belonging to 85 families are reported as being used by the members of either of the two villages. Of these, 147 species belonging to 68 families were found in the Huay Yuak Pa So village, 108 species belonging to 57 families were found in the Ban Mai Patthana village, and 46 species belonging to 31 families were found in both villages. According to their uses, they are 67 species for food, 150 for medicine, 15 for ceremonial or ritual purposes and 20 for other purposes. Of these, 42 species have been used for multi-purposes. Some plant species and their uses reported here were consistent with the previous studies and some had not been recorded formerly. Interesting rare species and potential income-generating species, namely *Rhynchanthus longiflorus* Hook.f., *Paris polyphylla* Sm., *Clerodendrum chinense* (Osb.) Mabb. var. *simplex* (Mold.) S.L. Chen and *Allium hookeri* Thwaites var. *hookeri*, were observed.

คำสำคัญ: พืชศาสตร์พื้นบ้าน, ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, อาข่า, ชาวเขา, เชียงราย

KEYWORDS: ethnobotany, indigenous knowledge, Akha, hill tribe, Chiang Rai

บทนำ

พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับมนุษย์ โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นหรือกลุ่มชนดั้งเดิม ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันจากพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติรอบตัว ความรู้ที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมและเฉพาะเจาะจงแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันในชุมชนยาวนาน องค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการกลั่นกรองหล่อหลอมและขัดเกลาตามธรรมชาติที่แท้จริงเหล่านี้ คือเทคโนโลยีท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านอันทรงคุณค่า สมควรบันทึกไว้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ทางชาติพันธุ์ และยังเป็นฐานข้อมูลทรัพยากรที่มีศักยภาพ ซึ่งสามารถนำออกสู่โลกภายนอกไปประยุกต์ใช้และขยายประโยชน์ในสาขาและระดับต่างๆ

อาข่า หรืออีกอ เป็นชนเผ่าที่นิยมตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่ภูเขาสูง มีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เด่นชัดสืบทอดต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน ในประเทศไทย ชาวอาข่าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะบริเวณที่ต่อเนื่องกับแนวชายแดน (Anderson, 1993) Anderson (1986) ศึกษาและรายงานการใช้พืชสมุนไพรของชาวอาข่าทางภาคเหนือ จำนวน 121 ชนิด พร้อมข้อมูลอาการที่พืชนั้นใช้รักษา ส่วนของพืชที่ใช้ และวิธีใช้อย่างย่อ Anderson (1993) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขา 6 เผ่าหลัก รวมทั้งชาวอาข่าในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ จากการนำพืชมาใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตของชาวเขา ได้รายงานชื่อพืชไว้จำนวน 900 ชนิด และจำแนกการใช้ประโยชน์ออกเป็น 11 ประเภท โดยมีพืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 620 ชนิด และใช้รักษาอาการบาดเจ็บหรือเจ็บป่วย 86 กลุ่มอาการ มีการศึกษา

การใช้ประโยชน์จากพืชของชาวไทยภูเขา และชนเผ่าดั้งเดิมในประเทศจีน โดยซูศรี ไตรสนธิ และปริทรรศน์ ไตรสนธิ (2543) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ บนดอยแม่สะลอง จังหวัดเชียงราย รวมทั้งเผ่าอาข่า พบพรรณพืชที่มีการใช้ประโยชน์กว่า 500 ชนิด โดยระบุชนิดได้ 357 ชนิด และจำแนกการใช้ประโยชน์ไว้ 11 ประเภท มีการศึกษาเปรียบเทียบสภาพการดำรงชีวิตของชาวไทยภูเขานดอยแม่สะลองกับชนเผ่าดั้งเดิมในพื้นที่ถิ่นกำเนิดในยูนนานและสิบสองปันนา ประเทศจีน พบพืชหลายชนิดเป็นชนิดเดียวกันและมีการใช้ประโยชน์เหมือนกัน รัชดา พงษ์สัตยาพิพัฒน์ (2542) สำรวจและรวบรวมพันธุ์พืช ถั่ว และพืชหัว ที่ชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ รวมทั้งชาวอาข่า ในบางพื้นที่ของดอยแม่สะลอง จังหวัดเชียงราย ใช้บริโภค พบธัญพืช 5 ชนิด (55 สายพันธุ์) ถั่ว 12 ชนิด และพืชหัวอีก 12 ชนิด Inta (2008) ศึกษาเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์และความหลากหลายของพืชเกษตรของชาวไทลื้อและอาข่า ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยและเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศจีน ในพื้นที่ศึกษา 16 หมู่บ้าน พบพืชทั้งหมด 547 ชนิด ใน 118 วงศ์ จำแนกตามการใช้ประโยชน์ได้เป็นพืชอาหาร 325 ชนิด ใช้เป็นยารักษาโรค 229 ชนิด ใช้เป็นวัสดุ 59 ชนิด ใช้เลี้ยงสัตว์ 17 ชนิด ใช้ทางสังคม 13 ชนิด และใช้ทำเชื้อเพลิง 7 ชนิด สรุปว่า การใช้ประโยชน์จากพืชของชาวไทลื้อและอาข่า ในไทยและประเทศจีน มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน แต่อาจใช้พืชต่างชนิดกันตามที่ทำได้ในแต่ละท้องถิ่น และมีการเก็บรักษาพันธุ์พืชและความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษดั้งเดิมต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวอาข่าในประเทศไทยยังมีอยู่ไม่มาก และทำอยู่ในพื้นที่ที่ค่อนข้างจำกัด ขณะที่เทคโนโลยีและวัฒนธรรมตามกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนบนพื้นที่สูง ประกอบกับการลดลงของพื้นที่ป่าธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชาวไทยภูเขาเปลี่ยนวิถีชีวิตตามแบบสมัยใหม่มากขึ้น การพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากพืชในแบบดั้งเดิม รวมถึงการถ่ายทอดและสืบต่อสู่ชนรุ่นใหม่น้อยลง ความรู้และทรัพยากรประจำท้องถิ่นที่รักษาสืบทอดกันมาอาจสูญหายไป จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านี้ ตลอดจนฟื้นฟูสภาพความสมบูรณ์ของป่าในเขตพื้นที่สูง โดยเฉพาะป่ารอบชุมชน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชในวิถีชีวิตของชาวอาข่า ไว้ใช้ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

วิธีการศึกษา

รวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวอาข่า ใน 2 พื้นที่ คือ หมู่บ้านห้วยห้วยกวป่าโซ (20° 15' N 99° 35' E, ความสูง 875–1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล) ซึ่งเป็นหมู่บ้านในโครงการรักษาน้ำเพื่อพระแม่ของแผ่นดินลุ่มน้ำแม่คำ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง และหมู่บ้านใหม่พัฒนา (19° 51' N 99° 34' E, ความสูง 1,200–1,300 เมตร จากระดับน้ำทะเล) ซึ่งเป็นหมู่บ้านในโครงการขยายผลโครงการหลวงวาวี ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2551 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2553 โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ด้านการใช้พืชสมุนไพรและพืชในพิธีกรรมของหมู่บ้าน ออกสำรวจพรรณไม้ในหมู่บ้านและป่ารอบชุมชนร่วมกับผู้ให้ข้อมูล โดยมีผู้นำหมู่บ้านหรือชาวบ้าน

ที่สามารถสื่อสารเข้าใจได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอาข่าเป็นผู้แปลและอธิบายข้อมูล บันทึกข้อมูลต่างๆ ของพืช ได้แก่ ชื่อท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ ส่วนของพืชที่ใช้ และวิธีการใช้ บันทึกภาพ และเก็บตัวอย่างพืชบางชนิดเพื่อนำมาตรวจสอบระบุชนิด โดยใช้หนังสือพรรณพฤกษชาติแห่งประเทศไทย (Flora of Thailand) หนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศใกล้เคียง และเอกสารทางอนุกรมวิธานต่างๆ และยืนยันชื่อโดยการเปรียบเทียบกับตัวอย่างพรรณไม้จากหอพรรณไม้ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ (QBG) จังหวัดเชียงใหม่ และจัดทำเป็นตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิง เก็บรักษาไว้ ณ สำนักวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และหอพรรณไม้ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พืชที่ใช้ประโยชน์หลายชนิดได้รวบรวมปลูกไว้ในธนาคารพืชท้องถิ่นประจำหมู่บ้าน เพื่อส่งเสริมการเพาะปลูกและขยายพันธุ์ให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษา

จากการศึกษาสามารถระบุชื่อวิทยาศาสตร์ได้อย่างน้อยระดับสกุล รวมทั้งสิ้น 209 ชนิด ใน 85 วงศ์ (ภาคผนวก) เป็นพืชที่สำรวจพบในพื้นที่บ้านห้วยห้วยกวป่าโซ 147 ชนิด ใน 68 วงศ์ และในพื้นที่บ้านใหม่พัฒนา 108 ชนิด ใน 57 วงศ์ โดยมีพืชที่พบในหมู่บ้านทั้งสองแห่ง 46 ชนิด ใน 31 วงศ์

จำแนกการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวอาข่า ทั้งสองหมู่บ้าน ได้เป็น 4 ประเภท คือ (1) ใช้เป็นอาหาร (2) ใช้เป็นสมุนไพร (3) ใช้เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ และ (4) ใช้ประโยชน์อื่นๆ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนชนิดพืชจำแนกตามการใช้ประโยชน์ของชาวอาข่า หมู่บ้านห้วยหยวกป่าโซ และหมู่บ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงราย

ประเภทการใช้ประโยชน์*	บ้านห้วยหยวกป่าโซ	บ้านใหม่พัฒนา	รวมสองพื้นที่
(1) อาหาร	55	25	67
(2) สมุนไพร	92	84	150
(3) ใช้เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ	4	11	15
(4) ใช้ประโยชน์อื่นๆ	17	8	20
ใช้ประโยชน์มากกว่า 1 ประเภท	21	20	42**
จำนวนพืชที่ใช้ประโยชน์ทั้งหมด	147	108	209

หมายเหตุ : * จำนวนชนิดพืชในแต่ละประเภทรวมพืชที่มีการใช้ประโยชน์มากกว่า 1 ประเภท

** จำนวนชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์มากกว่า 1 ประเภท รวมสองพื้นที่ รวมพืชที่มีประเภทการใช้ประโยชน์แตกต่างกันในสองพื้นที่

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จำนวนชนิดพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่บ้านห้วยหยวกป่าโซ มีมากกว่าในพื้นที่บ้านใหม่พัฒนา พบว่าความแตกต่างของจำนวนชนิดพืชนี้สอดคล้องกับสภาพของหมู่บ้านและพื้นที่โดยรอบของทั้งสองหมู่บ้าน จากการสำรวจหมู่บ้านห้วยหยวกป่าโซล้อมรอบด้วยป่าดิบเขาที่ไม่สมบูรณ์นัก แต่ยังมีพรรณไม้ตามธรรมชาติขึ้นอยู่ทั่วไป และชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีการเก็บของป่าจากพื้นที่โดยรอบมาใช้ประโยชน์อยู่เป็นประจำ สำหรับโดยรอบพื้นที่บ้านใหม่พัฒนาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนมากประกอบอาชีพทำไร่กาแฟ และป่าที่อยู่ใกล้หมู่บ้านเป็นพื้นที่ของวนอุทยานชาพันปี ซึ่งไม่สามารถเข้าเก็บและนำพืชออกมาใช้ประโยชน์ได้ จึงพบว่าพืชที่นำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นพืชปลูก พบหาได้ในพื้นที่หมู่บ้าน และไม่มีพืชป่ามากนัก

วงศ์พืชที่มีจำนวนชนิดพืชที่นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ วงศ์ Zingiberaceae มีพืชที่นำมา

ใช้ประโยชน์ 14 ชนิด รองลงมาคือวงศ์ Fabaceae 13 ชนิด Asteraceae 12 ชนิด Rubiaceae 11 ชนิด และวงศ์ Lamiaceae 10 ชนิด (ตารางที่ 2) ส่วนสกุลที่มีจำนวนชนิดพืชที่นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ *Solanum* พบ 6 ชนิด รองลงมาคือสกุล *Clerodendrum*, *Dioscorea* และ *Kaempferia* สกุลละ 4 ชนิด และสกุลอื่นๆ พบเพียงสกุลละ 1-2 ชนิด (ภาคผนวก) นอกจากนี้พบพืชปลูกหรือเป็นพืชที่มาจากถิ่นอื่นจำนวน 40 ชนิด

การศึกษานี้จำแนกพืชตามการใช้ประโยชน์เป็น 4 ประเภท แต่ละประเภทสามารถแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้อีก พบว่าทั้งสองหมู่บ้านมีความเฉพาะในการใช้ประโยชน์แตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน โดยเฉพาะในกลุ่มพืชสมุนไพร ดังนี้

1. พืชอาหาร

พืชที่ใช้เป็นอาหารที่บ้านห้วยหยวกป่าโซ พบ 55 ชนิด และบ้านใหม่พัฒนา 25 ชนิด สามารถแบ่งพืชอาหารที่พบออกเป็น 6 กลุ่มย่อย ได้แก่

(1) พืชที่ให้แป้งหรือพลังงาน (ธัญพืชและพืชหัว) พบรวม 5 ชนิด ได้แก่ ข้าว (*Oryza sativa*) มันเส้า (*Dioscorea alata*) บุกคางคก (*Amorphophallus paeoniifolius*) บุก (*Amorphophallus* sp.) และถั่วแขก (*Canavalia ensiformis*)

(2) พืชผัก 39 ชนิด พบทั้งที่กินเป็นผักสดกับน้ำพริก หรือนำมาดอง หรือประกอบอาหารต่างๆ ซึ่งมักจะไม่มีกรุปรงขับช้อน มักเป็นการบึ่ง ย่าง ลวก หรือต้ม ยกเว้นอาหารพิเศษ เช่น ลาบ โดยมีความหลากหลายทั้งชนิดและส่วนของพืชที่นำมารับประทาน เช่น ผักกาดช้าง (*Crassocephalum crepidioides*) และเพี้ยพาน (*Macropanax dispermus*) รับประทานยอดอ่อนกับลาบ, เพกา (*Oroxylum indicum*) ใบแกงใส่เนื้อวัว, ผักกุ่ม (*Crateva* sp.) ยอดอ่อนนำมาดอง, แอปเปิ้ล (*Cajanus goensis*) รับประทานดอก, เตื่อหว่า (*Ficus auriculata*) ผลรับประทานสดหรือลวกจิ้มน้ำพริก, อายู หรือหวาย (*Calamus* sp.) หน่ออ่อนใช้ประกอบอาหาร, กระเทียมจีนหรือแขก (*Allium chinense*) (ภาพที่ 1ก) ใบกลวงคล้ายใบหอมแดง มีเหลี่ยมสัน รับประทานสดหรือตำน้ำพริก และกุชิ หรืออูชิ (*Allium hookeri* var. *hookeri*) (ภาพที่ 1ข และ 1ค) มีกลิ่นคล้ายกระเทียมและรสชาติดี ทั้งต้นใบและรากนำมาประกอบอาหาร เป็นต้น

(3) พืชที่รับประทานผล 17 ชนิด เช่น มะไฟ (*Baccaurea ramiflora*) หวดม่อน (*Clausena excavata*) มังคุด (*Docynia indica*) ลำไย (*Dimocarpus longan*) หาด (*Artocarpus thailandicus*) และมะขวย (*Embelia sessiliflora*) (ภาพที่ 2ข และ 2ง) เป็นต้น

(4) พืชที่ใช้ปรุงแต่งรสอาหาร 2 ชนิด เป็นพืชที่พบทั่วไป ได้แก่ กะเพรา (*Ocimum*

tenuiflorum) และขมิ้น (*Curcuma longa*)

(5) พืชที่นำมาทำเครื่องดื่ม 1 ชนิด ได้แก่ เกาข้าวปอง (*Shuteria involucrata*)

(6) พืชที่ใช้ทานเล่น 2 ชนิด ได้แก่ หนามมะเค็ด (*Canthium parvifolium*) และข้าป่า (*Alpinia malaccensis*) (ภาพที่ 1ง, 1จ และ 1ฉ)

2. พืชสมุนไพร

พืชสมุนไพรเป็นกลุ่มที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด โดยพบที่บ้านห้วยหยวกป่าโซ 92 ชนิด และที่บ้านใหม่พัฒนา 84 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 62 และ 78.5 ของพืชที่มีการใช้ประโยชน์ในแต่ละหมู่บ้านตามลำดับ แม้ว่าพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านใหม่พัฒนาจะมีจำนวนน้อยกว่าบ้านห้วยหยวกป่าโซถึง 39 ชนิด แต่การใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพรของชาวบ้านใหม่พัฒนากลับมีสัดส่วนสูงกว่าที่บ้านห้วยหยวกป่าโซค่อนข้างมาก

การศึกษาจำนวนชนิดพืชที่ใช้รักษาอาการป่วยต่างๆ พบว่า อาการป่วยที่ใช้พืชในการรักษามากที่สุดคือวัณโรค มีจำนวนชนิดพืชที่ใช้รักษา 46 ชนิด และพบการใช้เฉพาะที่บ้านห้วยหยวกป่าโซเท่านั้น ซึ่งการรักษา มักจะต้องใช้พืชหลายชนิดร่วมกัน เช่น ฮ่อม (*Strobilanthes cusia*) ราชาวดีป่า (*Buddleja asiatica*) และมังตาน (*Schima wallichii*) เป็นต้น รองลงมา คืออาการบาดเจ็บภายนอก เช่น แผลจากของมีคม แผลถูกยิง แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก หรือเป็นฝี พบการใช้พืชรักษาแผลภายนอกในทั้งสองหมู่บ้าน โดยพบที่บ้านห้วยหยวกป่าโซ 12 ชนิด บ้านใหม่พัฒนา 19 ชนิด และพบว่าพืชที่นำมาใช้รักษาแผลที่เหมือนกันทั้งสองหมู่บ้านมีเพียงชนิดเดียวคือ ดาดตะกั่วเถา (*Cissus javana*) นอกนั้นใช้พืชต่างชนิดกัน ตัวอย่างพืชที่ใช้รักษาแผลบาดเจ็บ

ภายนอก เช่น กะตังใบ (*Leea indica*) พลุช้าง (*Rhaphidophora peepla*) และอาคือเจงยู่ (*Cinnamomum* sp.) อาการป่วยที่ใช้พืชรักษาที่มีจำนวนพืชมากเป็นอันดับสาม คืออาการปวดท้อง โดยพบพืชที่บ้านห้วยหวกป่าโซ 10 ชนิด บ้านใหม่พัฒนา 11 ชนิด และพบว่าพืชที่นำมาใช้แก้ปวดท้องในทั้งสองหมู่บ้านที่เหมือนกันมีเพียงชนิดเดียวคือ เนะพูสีไทย (*Tacca chantrieri*) นอกนั้นใช้พืชต่างชนิดกัน ตัวอย่างพืชที่ใช้ เช่น เอื้องหมายนา (*Costus speciosus* และ *Costus lacerus*) ตองกาย (*Molineria capitulata*) และเพกา (*Oroxylum indicum*) นอกจากนี้อาการเจ็บป่วยอื่นๆ พบพืชที่ใช้รักษาอาการเจ็บป่วยอื่นๆ เช่น ผักแว่น (*Oxalis corniculata*) ขิง (*Zingiber officinale*) ผักแผ้วแดง (*Iresine herbstii*) บอนสี (*Caladium bicolor*) ว่านหางช้าง (*Belamcanda chinensis*) ผักชีป่า (*Seseli* cf. *mairei*) และว่านนกคุ้ม (*Alocasia cucullata*) เป็นต้น

พบการใช้สมุนไพรของชาวอาข่าที่น่าสนใจอีก 2 ประการ คือ การดูแลสตรีหลังคลอด พบพืชหลายชนิดที่ใช้ใบนำมาบึงหรือผิงไฟและให้สตรีอยู่ไฟรองนั่ง เพื่อบรรเทาอาการเจ็บจากการคลอด เช่น บั้งขาว (*Clerodendrum colebrookianum*) และหนาดใหญ่ (*Blumea balsamifera*) และมีการใช้รากของสัตบรรณ (*Alstonia scholaris*) ต้มและดื่มสำหรับมารดาที่ไม่ค่อยมีน้ำนม นอกจากนี้ชาวอาข่ามีการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการบาดเจ็บของสัตว์เลี้ยงด้วย เช่น การใช้ ผักบุงส้ม (*Fagopyrum cymosum*) (ภาพที่ 2ค และ 2จ) ตำและพอกรักษากระดูกหักในไก่ เป็นต้น

3. พืชที่ใช้เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ

พืชที่ใช้เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อของชาวอาข่า ที่บ้านห้วยหวกป่าโซ พบ 4 ชนิด และที่บ้านใหม่พัฒนา พบ 11 ชนิด ที่น่าสนใจได้แก่พืชที่ใช้ในเทศกาลและพิธีกรรม เช่น งาขี้ม่อน (*Perilla frutescens*) และเถาว์ลยั้ง (*Smilax ovalifolia*) ใช้ป้องกันภูตผี เช่น บานเย็น (*Mirabilis jalapa*) และประาะหอม (*Kaempferia galanga*) ใช้รักษาอาการป่วย เช่น กระจุกไก่ (*Chloranthus erectus*) และลูกใต้ใบ (*Phyllanthus amarus*) ใช้ในเคล็ดลับความเชื่อ เช่น กก (*Scleria* sp.)

4. พืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ

พืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์อื่นๆ พบที่บ้านห้วยหวกป่าโซ 17 ชนิด และที่บ้านใหม่พัฒนา 8 ชนิด โดยมากเป็นการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ยาสูบ (*Nicotiana tabacum*) ใบทำยาสูบและใช้กันทากเกาะ ดับยาง (*Solanum erianthum*) (ภาพที่ 2ฉ และ 2ช) ใบใช้ห่อถั่วเน่า ป้องกันการเน่าเสีย ว่านหอมแดง (*Eleutherine americana*) (ภาพที่ 1ข และ 2ก) หัวใช้ทำสีย้อมเปลือกไข่ให้เป็นสีแดง สำหรับใช้ในเทศกาลปีใหม่ พืชทั้งสามชนิดพบว่าใช้เหมือนกันทั้งสองหมู่บ้าน พืชที่ใช้เฉพาะที่บ้านห้วยหวกป่าโซ เช่น โลมาซอจี (*Disporopsis longifolia*) หัวใช้กินกับหมากสอง (*Vitex limonifolia*) รากและเปลือกต้มน้ำใช้ทำกาวตักนกและจักจั่น หางไหลแดง (*Derris elliptica*) เถาและใบใช้ทำยาเบื่อปลา และ บ่อและ (*Grewia* sp.) เปลือกต้นใช้ทำเชือก เป็นต้น

จากการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวอาข่าสองหมู่บ้านนี้ พบข้อมูลพืชและการใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่ตรงและสอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้านี้ (Anderson, 1986, 1993; Chen et al., 1999; Inta, 2008) และมีข้อมูลหลายส่วน

ที่เป็นข้อมูลเพิ่มเติมไม่เคยมีการบันทึกมาก่อน นอกจากนี้ยังมีข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชบางชนิดที่ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ เนื่องมาจากความขัดข้องด้านการสื่อสาร ประกอบกับการซักถามของผู้วิจัยและความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูล และยังมีพืชหลายชนิดที่มีการนำมาใช้ประโยชน์แต่ยังไม่สามารถระบุชื่อวิทยาศาสตร์ได้ รวมทั้งอีกหลาย

ชนิดที่ยังไม่ได้รวบรวม ซึ่งจะดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในขั้นต่อไป คาดว่ายังมีพืชที่มีคุณค่าที่รอการค้นพบอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาขยายผล ก่อนที่ทั้งพืชพรรณและองค์ความรู้ท้องถิ่นเหล่านั้นจะสูญหายไป

ตารางที่ 2 รายชื่อวงศ์ และจำนวนชนิดพืชในแต่ละวงศ์

วงศ์	จำนวนชนิด
Zingiberaceae	14
Fabaceae	13
Asteraceae	12
Rubiaceae	11
Lamiaceae	10
Solanaceae	8
Euphorbiaceae	7
Araceae	6
Araliaceae, Dioscoreaceae, Poaceae, Rosaceae, Rutaceae	4
Alliaceae, Amaranthaceae, Apiaceae, Bignoniaceae, Cucurbitaceae, Lauraceae, Melastomataceae, Moraceae, Myrtaceae, Theaceae	3
Acanthaceae, Anacardiaceae, Apocynaceae, Arecaceae, Basellaceae, Caprifoliaceae, Costaceae, Iridaceae, Malvaceae, Meliaceae, Myrsinaceae, Orchidaceae, Piperaceae, Polygonaceae, Scrophulariaceae, Sterculiaceae	2
Amaryllidaceae, Annonaceae, Asparagaceae, Balsaminaceae, Boraginaceae, Bromeliaceae, Buddlejaceae, Campanulaceae, Cannaceae, Capparaceae, Caricaceae, Chloranthaceae, Commelinaceae, Convallariaceae, Convolvulaceae, Crassulaceae, Cyperaceae, Dilleniaceae, Elaeagnaceae, Fagaceae, Gesneriaceae, Hemerocallidaceae, Hypoxidaceae, Leeaceae, Menispermaceae, Musaceae, Nyctaginaceae, Oleaceae, Oxalidaceae, Plantaginaceae, Polygalaceae, Polypodiaceae, Pontederiaceae, Rhamnaceae, Salicaceae, Sapindaceae, Saururaceae, Smilacaceae, Stemonaceae, Taccaceae, Tiliaceae, Trilliaceae, Ulmaceae, Urticaceae, Verbenaceae, Vitaceae	1

ภาพที่ 1 พืชบางชนิดที่ชาวอาข่านำมาใช้ประโยชน์ กระเทียมจีน (*Allium chinense*) ก. ช่อดอก; ทุชิ หรืออู่ชิ (*Allium hookeri* var. *hookeri*) ข. ช่อดอก, ค. ต้น; ข่าป่า (*Alpinia malaccensis*) ง. ต้น, จ. ช่อดอก, ฉ. เนื้อในผล; ว่านหอมแดง (*Eleutherine americana*) ช. หัว

ภาพที่ 2 พืชบางชนิดที่ชาวอาขานนำมาใช้ประโยชน์ ว่านหอมแดง (*Eleutherine americana*) ก. ต้น; มะขวย (*Embelia sessiliflora*) ข. ผล, ง. ช่อดอก; ผักบุ้งส้ม (*Fagopyrum cymosum*) ค. ต้น, จ. ช่อดอก; ตับยาง (*Solanum erianthum*) ฉ. ช่อดอก, ช. ใบใช้รองถั่วเน่า

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูล ผู้นำหมู่บ้าน และผู้ช่วยแปลภาษาท้องถิ่นทุกท่าน ที่กรุณาถ่ายทอดข้อมูล และให้ความช่วยเหลือคณะผู้วิจัยเป็นอย่างดี การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน จังหวัดเชียงราย ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

เอกสารอ้างอิง

- ชูศรี ไตรสนธิ และ ปริทรรศน์ ไตรสนธิ. 2543. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยภูเขาบนดอยแม่สะลอง จังหวัดเชียงราย. วารสารวิทยาศาสตร์ 54(6): 372-378.
- รัชดา พงษ์สัตยาพิพัฒน์. 2542. การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ธัญพืช ถั่ว และพืชหัว ที่ชนกลุ่มน้อยในบางพื้นที่ของดอยแม่สะลอง จังหวัดเชียงราย ใช้บริโภค. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาชีววิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- Anderson, E.F. 1986. Ethnobotany of Hill Tribes of Northern Thailand. I. Medicinal Plants of Akha. **Economic Botany** 40(1): 38-53.
- _____. 1993. **Plant and people of the Golden Triangle: Ethnobotany of the hill tribe of the Northern Thailand.** Whitman College and Desert Botanical Garden, Portland, Oregon.
- Chen, J., Su, Y.C., Chen, G.Q. & Wang, W.D. 1999. Ethnobotanical studies on wild edible fruits in southern Yunnan: folk names, nutritional value, and their uses. **Economic Botany** 53(1): 2-14.
- Inta, A. 2008. **Ethnobotany and crop diversity of Tai Lue and Akha communities in the upper northern Thailand and the Xishuangbanna Dai autonomous prefecture, China.** Ph.D. Thesis, Chiang Mai University.

ภาคผนวก

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงราย

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า*	การใช้ประโยชน์**	บ้านใหม่พัฒนา
<i>Acorus calamus</i> L.	Araceae	ว่านน้ำ	ลองงะ	ห้วยหวกป่าไซ	(2) เหง้า: ตำ ถูบริเวณที่ปวดเมื่อยและปวดข้อ
<i>Ageratina adenophora</i> (Spreng.) R.M. King & H. Rob.	Asteraceae	สามหมา	ยามูหนะ	บ้านห้วยหวกป่าไซ	(2) ยอด ใบอ่อน: ตำ พอกแผลตัดเชื้อและบวม
<i>Ageratum conyzoides</i> L.	Asteraceae	สามแรงสามกา	มูฐิ		(2) ใบ: ตำ พอกถอนพิษ; ใบ: รักษาแผลเป็นหนอง
<i>Allium cepa</i> L.	Alliaceae	หอมใหญ่	แซบลอโड़े		(1) หัว: ทำอาหาร
<i>A. chinense</i> G. Don	Alliaceae	กระเทียมจีน	แซกู่	(1) ใบ: ทำอาหาร	(1) ใบ: กินสด ตำใส่หัวพริก
<i>A. hookeri</i> Thwaites var. <i>hookeri</i>	Alliaceae	-	อู่ฐิ	(1) ต้น ใบ: ทำอาหาร	(1) ราก ใบ: ทำอาหาร ผัด; (2) ใบ: ตำผสมหลายอย่าง ต้มรักษาฝีในคั้น
<i>Alocasia cucullata</i> (Lour.) G. Don	Araceae	ว่านหน่อกุ่ม	บูมกาศอง	(2) ใบ: ตำ พอก ฟันน้ำ ลดอาการบวมตามร่างกาย	(2) ใบ: ตำ พอก ฟันน้ำ ลดอาการบวมตามร่างกาย
<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	Zingiberaceae	ข่า	แมพิ	(1) เหง้า: ใส่ต้มหมหรือต้มปลา	(1) หัว: กินเป็นอาหาร
<i>A. malaccensis</i> (Burm.) Roscoe	Zingiberaceae	ข่าป่า	แมมตอปู	(2) เหง้า: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค	(1) ผล: ผลสุกกินเมล็ดข้างใน
<i>Alstonia scholaris</i> (L.) R. Br.	Apocynaceae	สัตบรรณ	อาฟองนิโड़े	(2) เปลือกต้น: ต้ม ต้มแก้ท้องอืด; ใบ: ตำ พอกรักษาฝี	(2) ราก: ต้ม ตำสำหรับมารดาที่ไม่ค่อยมีน้ำนมหลังคลอด
<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson	Araceae	บุกแดงตก	จियो		(1) หัว: กินเป็นอาหาร
<i>Amorphophallus</i> sp.	Araceae	บุก	จियो	(1) หัว: กินเป็นอาหาร	
<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr.	Bromeliaceae	สับปะรด	กาตะ	(2) ยอด: ต้ม ต้มแก้เจ็บคอ	
<i>Anredera cordifolia</i> (Ten.) Steenis	Basellaceae	ผักปิ้ง	วอแซงะ		(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาอาการเลือดจับตัวที่ท้องน้อย สำหรับสตรีที่เพิ่งคลอด
<i>Antidesma</i> sp.	Euphorbiaceae	-	อามเอาตะ	(2) ราก: ต้ม ต้มล้างพิษ แก้อาการรับประทานผิด	
<i>Argyria osyrensis</i> (Roth) Choisy	Convolvulaceae	หนุ	อายาญ		(2) หัว: ต้ม ต้มเพิ่มน้ำนมมารดาหลังคลอดบุตร
<i>Artemisia roxburghiana</i> Besser	Asteraceae	หญี่ชี่ทูต	อากาตะตะ	(2) ใบ: ตำ พอกลดอาการบวม; ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค	(2) ใบ: ต้ม ต้มรักษาฝีสุกอีโส
<i>A. sp.</i>	Asteraceae	-			(2) รากหรือใบ: ตำผสมน้ำ หยอดรักษาตนเอง

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงราย (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า*	การใช้ประโยชน์**
<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	Moraceae	ขุ่น	ห้วยหวกป่าไซ ใหม่พัฒนา มะหมี	บ้านใหม่พัฒนา
<i>A. thailandicus</i> C.C. Berg	Moraceae	หาด	อุจอง	(1) ผล: กินเป็นผลไม้; (2) ผล: ยาง ใช้รักษาแผลในปาก
<i>Arundina graminifolia</i> (D. Don) Hochr.	Orchidaceae	หญ้างิมพันกาย	ดีชี่โตโพงะ	(2) ใบ: จำ พอกรักษาฝี; ราก: ต้ม ต้มบำรุงร่างกาย; (3) ใบ: ใช้ย้อมกันบูดตี
<i>Asparagus filicinus</i> Buch.-Ham.	Asparagaceae	ม้าสามต่อน	ดาเบยะดาหุม	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาฝี ปวดท้อง
<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	Euphorbiaceae	มะไฟ	ชีโล้ว	(1) ผล: กินเป็นผลไม้; (2) ใบ: ต้ม ต้มแก้ปวดบวม; เปลือกต้น: ต้ม ต้มรักษาอาหารเป็นพิษ; เปลือกผล: ต้ม ต้มให้เจริญอาหาร
<i>Basella rubra</i> L.	Basellaceae	ผักปลัง	ละบือซาด	(2) ใบ: ตำ พอกแผลมีดบาด
<i>Belamcanda chinensis</i> (L.) DC.	Iridaceae	บ้านหงษ์ช้าง	ชะเอมเวย	(2) หัว: ต้ม ต้มรักษาอัมพฤกษ์; ต้น: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค
<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	Asteraceae	หนาดใหญ่	ห้าส่าห่ามะ	(2) ใบ: ผิงไฟ ใช้รองนั่ง สำหรับสตรียู่ไฟ หลงตลอด
<i>Boehmeria</i> sp.	Urticaceae	-	หล่อแช	(2) ใบ: พอกแผลไฟไหม้
<i>Breynia</i> sp.	Euphorbiaceae	-	นอมานอหู่	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาอาการนอนไม่หลับในผู้ใหญ่; (3) ยอด: เสียบหมวกเวลาที่เด็กนอนไม่หลับ
<i>Buddleia asiatica</i> Lour.	Buddleiaceae	ราชราตีป่า	ออมเาะ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค; ใบ: ต้ม อายแก้ตัวร้อน ลดไข้
<i>Butea</i> sp.	Fabaceae	กาว	ชีห่อ	(2) เปลือกต้น: ต้ม ต้มรักษาเลือดคั่งในร่างกาย
<i>Cajanus goensis</i> Dalzell	Fabaceae	แปบผี	อาห่มยู่แซะ	(1) ดอก: กินเป็นอาหาร
<i>Caladium bicolor</i> Vent.	Araceae	บอนสี	เบวมกาเบานี	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาอัมพฤกษ์
<i>Calamus</i> sp.	Arecaceae	หวาย	อาหู่	(1) หน่ออ่อน: ทำอาหาร; (4) ต้น: ทำงานจักสาน
<i>Callicarpa rubella</i> Lindl.	Lamiaceae	หน้าลายผีเสื้อ	อาดูสุหมา	(2) ราก: ต้ม ต้มแก้อาการหน้ามืดตาคลาย

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหยวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า*	บ้านห้วยหยวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา	บ้านห้วยหยวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา
<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze var. <i>assamica</i> (Mast) Kitam.	Theaceae	ชา เฝียง	สลาบอ	(2) ใบ: ใบสด เคี้ยวพอกแผลไฟลวก เหยียบตะปู; ใบแห้ง ชงดื่มแก้ปวดท้อง			บ้านใหม่พัฒนา
<i>Canavalia ensiformis</i> (L.) DC.	Fabaceae	ถั่วแขก	หนี่ซู้ยาแอะ	(1) เมล็ด: กินเป็นอาหาร			
<i>Canna edulis</i> Ker Gawl.	Cannaceae	พุทธรักษาถิ่นหัว	มอซุยมออะ	(2) เหง้า: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			(1) เหง้า: ฝังหรือปักกินกับข้าว
<i>Canthium parvifolium</i> Roxb.	Rubiaceae	หนามมะเดื่อ	อาอะ	(1) ผล: ผลเขียว แกะกิน; ผลสุก ดูดกินในผล			
<i>Carica papaya</i> L.	Caricaceae	มะละกอ	งาจังงาแม่; พยี้ จงงาแม่	(2) ใบ: ประคบแก้ปวดขา; ราก: ต้ม ต้มรักษาอาการพุทธรักษา			
<i>Caryota</i> sp.	Arecaceae	เชือก	ยอ	(2) ใบ: เยื่อภายใน ต้ม ต้มรักษาปวดบวม			
<i>Castanopsis indica</i> (Roxb.) A. DC.	Fagaceae	ก้อลิ้ม	เดอซี	(1) ผล: กินสด ทำน้ำพริก			
<i>Celosia argentea</i> L.	Anaranthaceae	หงอนไก่ฝรั่ง	อาแพยะ	(2) ต้น: ต้มดื่ม ต้มรักษาวัณโรค; (4) ดอก: ใช้ประดับ			(3) ยอด: ตัดเป็นลมบ้าหมู ลมชัก
<i>Chloranthus erectus</i> (Buch.-Ham.) Verdc.	Chloranthaceae	กระตูดไก่	ยะสะเหมี่ยว				
<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M. King & H. Rob.	Asteraceae	สาบเสือ	ยะจุย	(2) ต้น ราก ใบ: จำ พอกใส่แผล			
<i>Cinnamomum</i> sp.	Lauraceae	-	อากือเจงงุย	(2) ใบ: ตำ พอกแผลไฟไหม้ หน้าร้อนเสก มีตบาด			
<i>Cissus javana</i> DC.	Vitaceae	ตาตะทะแก้วเถา	ซีนิมู	(2) ใบ: ตำ พอกแผลร้อนลวก; เถา: ต้ม อาบรักษาผื่นคัน			(2) เถา: ตำ พอกแผล, เช้แก้รักษาแก้ตะไคร้
<i>Citrus medica</i> L.	Rutaceae	มะนาวคากาย	ซีไละ				(2) ใบ: ผล: วางบนฝ่ามือฝ่าเท้าลดอาการตัว ร้อน
<i>Clausena excavata</i> Burm.f.	Rutaceae	เพี้ยพาน	ยาคีซึน่ม, ยาคิมิแะ	(1) ผล: กินเป็นผลไม้; (2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			(1) ผล: กินเป็นผลไม้; (2) ต้น: ต้ม อาบรักษาผื่นคัน
<i>Clerodendrum chinense</i> (Osb.) Mabb. var. <i>simplex</i> (Mold.) S.L. Chen	Lamiaceae	บั้งหอม	อาหุมแต่จู้ย				(2) ใบ: ฝังไฟ ใช้ร่อนหนัง สำหรับสตรีอยู่ไฟ หลังคลอด; หัวฝังไฟ ใช้พอกแผล
<i>C. colebrookianum</i> Walp.	Lamiaceae	บั้งขาว	อ้าแต่เซพั้ว	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			(2) ใบ: ฝังไฟ ใช้ร่อนหนัง สำหรับสตรีอยู่ไฟ หลังคลอด
<i>C. kaempferi</i> (Jacq.) Siebold ex Steud.	Lamiaceae	บั้งตาไก่	อ้าแต่เซโยเอะ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหยวกป่าโซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า	ชื่ออาข่า*	บ้านห้วยหยวกป่าโซ	บ้านใหม่พัฒนา	บ้านใหม่พัฒนา
<i>D. sp.2</i>	Dioscoreaceae	-	ขบอง	(1) หัว: กินเป็นอาหาร			
<i>Disporopsis longifolia</i> Craib	Convallariaceae	-	โลมาซอจี	(1) หัว: ต้มกิน; (4) หัว: กินกับหมาก			
<i>Docynia indica</i> (Andr.) Decne.	Rosaceae	มีกั้หนู แอปเปิ้ลน้ำ	อากาศั่ว	(1) ผล: กินเป็นผลไม้			
<i>Eichhornia crassipes</i> (C. Mart.) Solms	Pontederiaceae	ผักตบชวา	-	(1) ต้นอ่อน: กินเป็นน้ำพริก			
<i>Elaeagnus latifolia</i> L.	Elaeagnaceae	มะหลอด	วอจงลงมะ	(1) ผล: กินเป็นผลไม้			
<i>Elephantopus scaber</i> L.	Asteraceae	โตไม่รู้ล้ม	อางงลงลู่	(2) ใบ: รักษาอาการไอ			
<i>Eleutherine americana</i> (Aubl.) Merr.	Iridaceae	ว่านหอมแดง	แซกนึ	(2) หัว: ต้มดื่มแก้ปวดท้อง; (4) หัว: ใช้ย้อมสีเปลือกไข่ ในเทศกาลปีใหม่			(2) หัว: ต้มดื่มแก้ท้องเสีย; (4) หัว: ใช้ย้อมสีเปลือกไข่ ในเทศกาลปีใหม่
<i>Eleutherococcus trifoliatus</i> (L.) S.Y. Hu	Araliaceae	ผักแม่	ยูโต๊ะ	(1) ใบ: กินกับลาบ ต้มกับเนื้อหรือปลา			
<i>Eisholtzia</i> sp.	Lamiaceae	-	ตุ้มลิมะ				(2) ใบ: ผิงไฟ พอกแผล ลดอาการบวม
<i>Embellia sessiliflora</i> Kurz	Myrsinaceae	เบลเบลิ๊ะ มะขวย	หลอซุย	(1) ใบ: กินน้ำพริก กินกับลาบ; ผล: กินเป็นผลไม้			(2) ต้น: นำจากลำต้นใช้หอยดใส่ตา (ล้างตา) เมื่อมีผงเข้าตา
<i>Eryngium foetidum</i> L.	Apiaceae	ผักชีฝรั่ง	ยาชอกเอเลาะ	(1) ใบ: กินกับลาบ ตำน้ำพริก			-
<i>Erythrina stricta</i> Roxb.	Fabaceae	-	จะเขาะมะ	(2) ต้น: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			
<i>Eurya acuminata</i> DC. var. <i>wallichiana</i>	Theaceae	แป้นจั้น	เป่าขุย	(3) ใบ ลำต้น: ไม่กัดสัตว์ ใช้ประกอบพิธีต่างๆ หรือทำไปสร้างบ้านต้องใช้ไม้ชนิดนี้อยู่ส่วนของบ้านที่สูงกว่าคนอยู่อาศัย เช่น ทำซื่อหรือเครื่องหลังคา			
<i>Fagopyrum cymosum</i> (Trevir.) Meisn.	Polygonaceae	ผักบุ้งส้ม	หว่านชะ	(1) ยอดอ่อน: ลวกจิ้ม น้ำพริก ใส่แกง; (2) ใบ: ตำผสมถั่วเหลือง รักษากระดูกหักในสัตว์เลี้ยง			(1) ยอดอ่อน: ลวกจิ้ม น้ำพริก; (2) ใบ: ตำ รักษากระดูกหักในไก่
<i>Ficus auriculata</i> Lour.	Moraceae	เตื่อหัว	ฉี่ญี่ปุ่น	(1) ผล: กินสด ลวกจิ้ม น้ำพริก			(1) ผล: กินสด จิ้ม น้ำพริก
<i>Fissistigma</i> sp.	Annonaceae	-	สี่ชะ	(2) ใบ: ตำ รักษาวัณโรค			
<i>Flemingia</i> sp.	Fabaceae	-	อาคือดอมี	ราก: ต้มรักษาวัณโรค			
<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	Rubiaceae	คำมอกหลวง	มาโมะ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			
<i>Globba</i> sp.	Zingiberaceae	-	แม	(2) ดอก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			
<i>Glochidion</i> sp.	Euphorbiaceae	-	อามเอาเตะ	(1) ใบ: กินกับลาบ			
<i>Gomphostemma</i> sp.	Lamiaceae	-	-	(2) ใบ: แก้ไอ			

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหยวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า*	ชื่อพัฒนา	บ้านห้วยหยวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา	การใช้ประโยชน์**	บ้านใหม่พัฒนา
<i>Gomphrena globosa</i> L.	Amaranthaceae	บานไม่รู้โรย			ล่อ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค		
<i>Grewia</i> sp.	Tiliaceae	-			บ่อละ	(4) เปลือกต้น: ใช้ทำเชือก		
<i>Gynura bicolor</i> (Roxb. ex Willd.) DC.	Asteraceae	-			ยากะหนึ่ง	ยากะหนึ่ง		(2) ใบ: ตำ พอกรักษากระดูกหัก
<i>Hedychium coccineum</i> Buch.-Ham. ex Sm.	Zingiberaceae	ข่าแดง			มาตะ	มาตะ		(2) ต้ม: สมุนไพร; (4) ต้ม: ไม่ประดับ
<i>Hedychium cononarum</i> J. Koenig	Zingiberaceae	มหาหงส์			แมงแะ	(2) ต้ม: ต้มรักษาวัณโรค		(2) ทุกส่วน: ต้ม ต้มลดไข้
<i>Hedyotis</i> sp.	Rubiaceae	-			-	(2) ทั้งต้น: ตำ พอกแผลมีดบาด		
<i>Helicteres elongata</i> Wall. ex Bojer	Sterculiaceae	ขี้อิน			ยอมาซีห้า	(2) ราก: ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง (รสขมมาก)		(1) ใบ: กินกับลาบ จิ้มน้ำพริก
<i>Helicteres</i> sp.	Sterculiaceae	-			ขี้หะตัวผู้	-		
<i>Hemerocallis cf. fulva</i> (L.) L.	Hemerocallidaceae	ดอกไม้จีน			-			
<i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L.	Malvaceae	ชบา			โลงา	(2) ราก: ต้ม ต้มแก้ท้องเสีย; รักษาวัณโรค		
<i>H. sabdariffa</i> L.	Malvaceae	กระเจี๊ยบแดง			ปาละวอชะ	(1) ผล: ใส่จิ้มกักต (อาหาร)		
<i>Hodgsonia heteroclitia</i> (Roxb.) Hook.f. & Thomson subsp. <i>indochinensis</i> W.J. de Wilde & Duyfjes	Cucurbitaceae	มะกิง			ขี้ตุลู่	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค; (4) ผล: ใช้ทำน้ำมันจุดไฟ		
<i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	Saururaceae	ผักคาวตอง			ชะอ้อ	(1) ใบ: กินกับลาบ		(1) ราก ใบ: กินกับลาบ จิ้มน้ำพริก
<i>Hypoestes phyllostachya</i> Baker	Acanthaceae	-			อาปาบเบีเยะ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค		(2) ใบ: ตำ ฤทธิ์รักษาผื่นคัน
<i>Impatiens balsamina</i> L.	Balsaminaceae	เทียนดอก			คาศีตานี	-		(2) ใบ: ตำ พอกรักษากระดูกหัก
<i>Iresine herbastii</i> Hook.	Amaranthaceae	ผักแผ้วแดง			เมียวเมียวานี	-		(2) เหน้ง: เคี้ยว พอกแผลมีดบาด; (3) เหน้ง: ผูกหมวกเด็กตลอดใหม่ ป้องกันฝน
<i>Kaempferia galanga</i> L.	Zingiberaceae	เปราะหอม			เมยยะ	-		(2) เหน้ง: ต้ม ต้มแก้อาการรับประทานผิดรักษาวัณโรค
<i>Kaempferia parviflora</i> Wall. ex Baker	Zingiberaceae	ขิงดำ			ชะอึนชะ	(2) เหน้ง: ต้ม ต้มรักษาอาการปวดศีรษะ; รักษาวัณโรค		(2) เหน้ง: ต้ม ต้มแก้อาการรับประทานผิด
<i>K. sp.1</i>	Zingiberaceae	-			ยากาบายะ	(2) ใบ: ตำ รักษาแผล		(2) เหน้ง: ผ่าจนแตกแห้ง ต้มดื่มช่วยลดความดันโลหิตสูง
<i>K. sp.2</i>	Zingiberaceae	ขิงขม			ชะอึนชะ	-		(2) ใบ: ตำ พอกแผลไฟไหม้
<i>Kalanchoe pinnata</i> (Lam.) Pers.	Crassulaceae	คว่ำตายหงายเป็น			ปาโต๊ะชะ	-		(2) ใบ: ตำ พอกแผลไฟไหม้
<i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr.	Leeaceae	กะดังใบ			อากูชะ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค		(2) ใบ: ตำ พอกแผล

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า	ชื่ออาข่า*	บ้านห้วยหวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา	บ้านห้วยหวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา	การใช้ประโยชน์**	บ้านใหม่พัฒนา
<i>Limnophila rugosa</i> (Roth) Merr.	Scrophulariaceae	ผักกะโลม	ห้วยหวกป่าไซ	ลอยามาหละ	(1) ต้น ใบ: จิมน้ำพริก	โลตัมโก๊	(1) ต้น ใบ: จิมน้ำพริก	โลตัมโก๊ หรือ ตัมหมู	(1) ผล: ตำน้ำพริก; (2) ใบ: ตำน้ำพริก	(1) ผล: ตำน้ำพริก; (2) ใบ: ตำน้ำพริก
<i>Litsea cubeba</i> (Lour.) Pers.	Lauraceae	ตะไคร้ต้น				ตักมู	(1) ยอดอ่อน: กินจิมน้ำพริก		(2) ใบ: ตำน้ำพริก	(2) ใบ: ตำน้ำพริก
<i>Lobelia angulata</i> Forst.	Campanulaceae	-					(1) ผล: ใส่แคง ตำน้ำพริก; (2) ผล: ตำน้ำพริก		(2) ราก: ตำน้ำพริก	(2) ราก: ตำน้ำพริก
<i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.	Solanaceae	มะเขือเทศ					(1) ยอดอ่อน: กินกับลาบ; (2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด			
<i>Macropanax dispersum</i> (Blume) Kuntze	Araliaceae	เพี้ยพาน					(2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด			
<i>Maesa</i> sp.	Myrsinaceae	-				กูชุกูมะ	(2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด		(2) ราก: ตัม ตัมแก้ปวดท้อง; (3) ใบ: ใช้ในพิธีสังฆกรรมตามความเชื่อร่วมกับ รากกันไนในเตา	(2) ราก: ตัม ตัมแก้ปวดท้อง; (3) ใบ: ใช้ในพิธีสังฆกรรมตามความเชื่อร่วมกับ รากกันไนในเตา
<i>Mallotus</i> sp.	Euphorbiaceae	-				ลูพึยะ			(3) ใบ: ใช้อัดและห่อตัวพองชายที่เป็นโรค ในหมู่บ้าน	(3) ใบ: ใช้อัดและห่อตัวพองชายที่เป็นโรค ในหมู่บ้าน
<i>Mangifera indica</i> L.	Anacardiaceae	มะม่วง				กีโอะ	(1) ผล: กินเป็นผลไม้			
<i>Markhamia stipulata</i> Seem. ex K. Schum.	Bignoniaceae	แตงหางค่าง				เขมามาเก่า	(2) ต้น: ตัม ตัมรักษาวัดโรด			
<i>Melastoma malabathricum</i> L. subsp. normale (D. Don) F.K. Mey.	Melastomataceae	จุกหนารี				เบบหล่าชะ	(2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด		(2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด	(2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด
<i>Melita azedarach</i> L.	Meliaceae	เสี้ยน				คอด	(2) ใบ: เคียวกินเป็นยาถ่ายพยาธิ; (4) ใบ: ตำน้ำพริก			
<i>Mercylyon edule</i> Roxb.	Melastomataceae	พองเหมือด				ฮาลาซึมู	(2) ใบ: ตำน้ำพริก			
<i>Mirabilis jalapa</i> L.	Nyctaginaceae	บานเย็น				หม่องก้อ	(2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด			(3) ดอก: ตัดนำไปงานศพ บ้องกันภัยจากภูผี
<i>Molineria capitulata</i> (Lour.) Herb.	Hypoxidaceae	ตองกาย				อาหล่องจอมะ	(2) ใบ: ตัม ตัมรักษาวัดโรด			(2) ก้านใบ: ตัม ตัมแก้ปวดท้อง
<i>Momordica charantia</i> L.	Cucurbitaceae	มะระขี้นก				ชิดลุซ่า				(2) ใบ: ตำน้ำพริก
<i>Morinda angustifolia</i> Roxb.	Rubiaceae	ยอหิน				จ่องซี	(2) ราก: ตัม ตัมรักษาวัดโรด			(2) ใบ: ใช้อัดและห่อตัวพองชายที่เป็นโรค
<i>Musa</i> sp.	Musaceae	กล้วย				ฮาลาบะชะ	(2) ราก: รักษาโรค; (4) เปลือก: สานตังจิ้งหรีด			(2) ใบ: ใช้อัดและห่อตัวพองชายที่เป็นโรค
<i>Mussaenda sandneriana</i> Roxb.	Rubiaceae	แก้มขาว								(2) ราก: ตัม ตัมแก้ปวดท้อง
<i>M. sp.</i>	Rubiaceae	-				อามิชาลาบูมา				(2) ราก: ตัม ตัมแก้ปวดท้อง

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยห้วยกปากไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงราย (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า*	การใช้ประโยชน์**
			ห้วยห้วยกปากไซ ใหม่พัฒนา	บ้านใหม่พัฒนา
<i>Mycetia glandulosa</i> Craib	Rubiaceae	เข็มลาวดอย	โอดิเมียก่อ	(2) ราก: ต้ม ต้มเป็นยาคิวคามีน
<i>Nicotiana tabacum</i> L.	Solanaceae	ยาสูบ	ยาฮ่อ	(4) ใบ: ทำยาสูบ; ยาเส้น; ขยี้หน้า หยตไล้เมื่อ ทากเกาะ
<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	Lamiaceae	กะเพรา	จะกูลเหมี่ยว	(1) ใบ: บรุงอาหาร
<i>Oenanthe javanica</i> (Blume) DC.	Apiaceae	ผักชีล้อม	จ่อกลามะ	(1) ใบ: แกงใส่เนื้อวัว; (2) เปลือกต้น ใบ: ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง
<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz	Bignoniaceae	เพกา	ฮ่อ	(1) เมล็ด: กินเป็นอาหาร
<i>Oryza sativa</i> L.	Poaceae	ข้าว	ฮ่อ	(1) เมล็ด: กินเป็นอาหาร
<i>Osbeckia stellata</i> Buch.-Ham. ex Ker Gawl. var. <i>crinata</i> (D. Don) C. Hansen	Melastomataceae	เอ็นอีฮาน	เบมเบกลางะ	(2) ราก: ลดความดันโลหิตสูง
<i>Osmanthus fragrans</i> Lour.	Oleaceae	หอมเหม็นหส์	-	(4) ต้น ใบ: ใช้ไล่แมลงศัตรูพืช
<i>Oxalis corniculata</i> L.	Oxalidaceae	ผักแว่น	ฮาจิบุลู	(1) ผัก: กินได้;
<i>Pachyrhizus erosus</i> (L.) Urb.	Fabaceae	มันแกว	ฮาจิบุลู	(4) เมล็ด: เป็นยาพิษ ถ้าตำผสมลงไปในอาหาร กินแล้วตาย
<i>Paederia</i> sp.	Rubiaceae	-	ฮาคือฮีน	(2) หัว: ต้ม ต้มรักษาอาการหน้ามืด
<i>Paris polyphylla</i> Sm.	Trilliaceae	ต้นฮุ้งดอย	ฮาดี้	(2) เหง้า: ตากแห้ง ผ่นทาแผลมีบาด หรือบริเวณที่เป็นฝี
<i>Paspalum conjugatum</i> Berg	Poaceae	หญ้าหนามหนอน	ฮูจี้ผ้อ	(2) ต้น: ต้ม ต้มรักษาอาการหน้ามืด
<i>Paveita tomentosa</i> Roxb. ex Sm.	Rubiaceae	ข้าวสารป่า	ฮองฮายเตอะ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค
<i>Pedilanthus tithymalooides</i> (L.) Poit.	Euphorbiaceae	แสยก	บองจ่อ	(2) ต้น: ต้ม ต้มรักษาอาการหน้ามืด
<i>Perilla frutescens</i> (L.) Britton	Lamiaceae	งาช้างอ่อน	หน่มฮี	(3) เมล็ด: ใช้ในพิธีกรรมในเทศกาลปีใหม่
<i>Phoebe</i> sp.	Lauraceae	-	จิประจิประ, จิประจ้อง	(2) ใบ: ใช้ต้มรมควัน สำหรับสตรีอยู่ไฟหลังคลอด
<i>Phyllanthus amarus</i> Schumacher & Thonn.	Euphorbiaceae	ลูกใต้ใบ	นอมานฮ่ง	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาอาการนอนไม่หลับในผู้ใหญ่;
<i>Piper boehmerifolium</i> (Miq.) C. DC.	Piperaceae	-	พืชู่พืชู่ฮ่าฮู	(3) ยอด: เสียบหมวกเวลาที่ได้กินนอนไม่หลับ
<i>P. sp.</i>	Piperaceae	-	แพตู่แพตู่และ	(2) ทั้งต้น: ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงราย (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า	ชื่อวิทยาศาสตร์*	บ้านห้วยหวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา	บ้านห้วยหวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา
<i>Plantago major</i> L.	Plantaginaceae	หนมน้อย		กุแจยกกะ				บ้านใหม่พัฒนา (2) ใบ: ตำ พอกรักษาโรคกระดูก ใช้ร่วมกับ คาถา
<i>Platyserium wallichii</i> Hook.	Polypodiaceae	ชายผ้าสีดา		ชาย	(2) ใบ: ขุนหรือเยื่อใต้ใบใช้พอกบริเวณ หูที่เป็นแผล			
<i>Polygala arillata</i> Buch.-Ham. ex D. Don	Polygalaceae	ต่างไก่ป่า		ยะเซอ				(2) ราก: ดองเหล้า ต้มบำรุงกำลัง ลดไข้ แก้ปวดเมื่อย
<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	Polygonaceae	ผักไผ่		อากิป่าจะ	(1) ใบ: กินกับลาบ			(1) ใบ: กินเป็นผัก; (2) ใบ: ผิงไฟ พอกแผลรักษาอาการรวม
<i>Prunus mume</i> Siebold & Zucc.	Rosaceae	บ๊วย		-				(1) ผล: กินเป็นผลไม้
<i>Psidium guajava</i> L.	Myrtaceae	ฝรั่ง		แตมะ	(2) ยอดอ่อน: แขน้ำ ต้มแก้ท้องร่วง; ใบแก่: เทียวสด รับประทานแล้วจะดี			(1) ผล: กินเป็นผลไม้; (2) ใบ: ต้มให้เด็กอาบรักษาผื่นคัน; ต้ม ต้มแก้ท้องเสีย
<i>Rauvolfia</i> sp.	Apocynaceae	-		อะบะชะฆ่า				(2) ราก: ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง
<i>Rhaphidophora peepkei</i> Schott	Araceae	พุดช้าง		ชอกะ	(1) ผล: กินสุก			(2) ใบ: ตำ พอกแผลถูกปืนยิง
<i>Rhus javanica</i> L. var. <i>chinensis</i> (Mill.) T. Yamaz.	Anacardiaceae	มะเหลียมหิน		ชิมะ				(2) เหง้า: ต้ม ต้มลดความดันโลหิตสูง
<i>Rhynchanthus longiflorus</i> Hook. f.	Zingiberaceae	-		เกอด้	(2) เหง้า: ต้ม ต้มรักษาอาการชัก			
<i>Rhynchochechum obovatum</i> (Griff.) B.L. Burt	Gesneriaceae	ช้างสาม		โอโละมัยก่อ	(2) ราก: ต้ม ต้มเป็นยาจิตามีน			
<i>Rubus alceifolius</i> Poir.	Rosaceae	ใบชูใหญ่		อากังลงงะชะ	(1) ผล: กินเป็นผลไม้; (2) ราก: ต้ม ต้มแก้ท้องเสีย			
<i>Rubus ellipticus</i> Sm. f. <i>obcordatus</i> Franch.	Rosaceae	หนามไข่กุ้ง		เลโอฮี้	(2) ราก: ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง; รักษาโรคเส้นเอ็น			(1) ผล: กินเป็นผลไม้; (2) ใบ: ต้มอาบรักษาอีสุกอีใส
<i>Salix tetrasperma</i> Roxb.	Salicaceae	สนุ่น		ช็ย				(2) ใบ: ต้ม ต้มรักษาอาการหน้ามืด
<i>Sambucus javanica</i> Reinw. ex Blume	Caprifoliaceae	สะพันกัน		อากิมี่เออาแฮะ	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			
<i>Sambucus simpsonii</i> Rehder	Caprifoliaceae	พวงไข่มุก		อากาดากู	(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			
<i>Sandoricum koeljape</i> (Burm. f.) Merr.	Meliaceae	กระพอน		โดยสะ	(1) ผล: กินเป็นผลไม้			
<i>Schefflera</i> sp.	Araliaceae	-		ลูปะ				(2) ต้น: ดองเหล้า แก้ปวดเมื่อย
<i>Schima wallichii</i> (DC.) Korth.	Theaceae	มิ่งตาน		สี่โต๊ะ	(2) ต้น: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค			

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงราย (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า*	การใช้ประโยชน์**	บ้านใหม่พัฒนา
<i>Scleria</i> sp.	Cyperaceae	กก	ยาเขวมอตุ๋น	บ้านห้วยหวกป่าไซ	(3) ต้น ใบ: สัตว์ที่หายไ้โดยไม่มีใครรู้ (เผ่า) เมื่อพบแล้วใช้ดื่มตามร่างกาย
<i>Scoparia dulcis</i> L.	Scrophulariaceae	กรตหน้า	(2) ทุกส่วน: ต้ม ต้มลดไข้		(2) ทั้งต้น: ต้ม ต้มเพื่อถอนพิษ; แก้ปวดท้อง
<i>Senna occidentalis</i> (L.) Link	Fabaceae	ซุมเห็ดเล็ก	ซาโด่		(2) หัว: ใช้เป็นยาลดความดันโลหิตสูง;
<i>Seself cf. mairei</i> H. Wolff	Apiaceae	ผักชีป่า	เบี่ยะตองมะ		(4) หัว: ตองเหล้า; กินกับพริก
<i>Shuteria involuocrata</i> (Wall.) Wight & Arn.	Fabaceae	เก๋าก้าวบอง	เสาะบ่อหิดา		(1) ใบ: ใบสด/แห้ง ต้มดื่มเป็นชา
<i>Smilax ovalifolia</i> Roxb.	Smilacaceae	เก๋ากัลยั้ง	ซุมซิมูมิกะ		(3) ต้น: ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น เเก๋ใช้คล้องขลุ่ยที่เพงออกจากรือนเจ้า
<i>Solanum aethiopicum</i> L.	Solanaceae	-	มะเขือฮา		(1) ผล: กินฉิมนำพริก
<i>S. americanum</i> Mill.	Solanaceae	-	ออลี		(1) ยอดอ่อน: ใส่ในแกง ฉิมนำพริก ผัดใส่หมู
<i>S. cf. violaceum</i> Ortega	Solanaceae	-	แปะตะแปะตะตะ		(1) ผล: กินเป็นอาหาร
<i>S. erianthum</i> D. Don	Solanaceae	ตัมยาง	ยุม่าไซเบี่ย		(4) ใบ: ใช้ห่อถั่วเน่า
<i>S. melongena</i> L.	Solanaceae	มะเขือยาว	มอห่อ		(1) ผล: กินกับนำพริก
<i>S. torvum</i> Sw.	Solanaceae	มะเขือพวง	ชีคาลาก่อ		(1) ผล: ตำนำพริก ลวกฉิมนำพริก
<i>Stemona</i> sp.	Stemonaceae	-	ยาเขมอฆ่า		(2) ราก: ต้ม สระสมรักษาเหา
<i>Stephania</i> sp.	Menispermaceae	-	ยาเกะหะ		(2) ราก: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค
<i>Stereospermum</i> sp.	Bignoniaceae	-	ซาสี		(2) ราก: ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง
<i>Strobilanthes cusia</i> (Nees) Kuntze	Acanthaceae	ช่อม	เมียว		(2) ใบ: ผาน วางบนฝ่ามือฝ่าเท้า ลดไข้; (4) ใบ: ใช้ย้อมผ้า
<i>Syzygium</i> sp.1	Myrtaceae	-	ห่อชูดากะ		(2) เปลือกต้น: ต้ม ต้มแก้เบ้ออาหาร; รักษาอาหารเป็นพิษ
<i>S. sp.2</i>	Myrtaceae	-	คอยะ		(1) ใบ: ฉิมนำพริก; (2) ใบ: ต้ม ต้มแก้ปวดท้อง
<i>Tacca chanitieri</i> Andrie	Taccaceae	หนะพูสีไทย	คอยะ		(4) ดอก: ใช้ประดับ
<i>Tagetes erecta</i> L.	Asteraceae	ดาวเรือง	พูตะ		(1) ผล: กินสด; ยอดอ่อน: ทำอาหาร แกรงส้ม
<i>Tamarindus indica</i> L.	Fabaceae	มะขาม	เสาะต้อ		(2) ใบ: ต้ม ต้มรักษาวัณโรค; (4) ดอก: ใช้ประดับ
			ชีคานาเบะ		(1) ผล: กินสด; ยอดอ่อน: ทำอาหาร แกรงส้ม

รายชื่อพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยชาวอาข่าบ้านห้วยหยวกป่าไซ และบ้านใหม่พัฒนา จังหวัดเชียงราย (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	ชื่อไทย	ชื่ออาข่า*	ใหม่พัฒนา	บ้านห้วยหยวกป่าไซ	บ้านใหม่พัฒนา	การใช้ประโยชน์**
<i>Thyrsanoleena maxima</i> Kuntze	Poaceae	ตองกง	ฮากอง	ฮากอง	-	(2) ใบ: ต้มใบต้ด้า เอี้ยวแก้ปวดฟัน; แก้ปวดท้อง	
<i>Tithonia diversifolia</i> (Hemsl.) A. Gray	Asteraceae	บัวตอง	กาดะล่อตอ	แพช็อลอเตอะ	(2) ใบ: รักษาอาการคลื่น; ราก: ต้มดื่มรักษาวัณโรค	(2) ใบ: ต้มเอาน้ำแช่เท้า รักษาเท้าเปื่อย เพราะน้ำกัดเท้า	
<i>Toddalia asiatica</i> (L.) Lam.	Rutaceae	เครื่องห้า	ชีเลบอฮ่อง	ชีเลบอฮ่อง		(2) ราก: ต้มดื่มรักษาอาการเลือดจับตัวในท้องน้อย สำหรับสตรีที่เพิ่งคลอด	
<i>Tournefortia</i> sp.	Boraginaceae	-	ฮาส้อลอมฮือฮ๊ะ	ฮาส้อลอมฮือฮ๊ะ		(2) ใบ: ผิงไฟ ใช้ร่อนนั่ง สำหรับสตรีอยู่เฟหลังคลอด	
<i>Trema orientalis</i> (L.) Blume	Ulmaceae	พังกะใหญ่	เบวฮูย		(3) ใบ: ใช้ใบสามใบในการประกอบพิธีกรรม	(2) ราก: ต้มดื่มแก้ปวดท้อง	
<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis.	Araliaceae	ต่างหลาง	แปะตะแปะเตอะ	ฮากองเบวลิ	(1) ผล: กิน		
<i>Trichosanthes pubera</i> Blume subsp. <i>rubriflos</i> (Coryla) Duyfjes & Pruesapan	Cucurbitaceae	-					
<i>Uncaria</i> sp.	Rubiaceae	-	ยูมาฮูยโยะ		(2) ราก: ต้มดื่มแก้ปวดท้อง; (4) ราก: ตองหล้า		
<i>Vitex limonifolia</i> Wall.	Lamiaceae	สวอง ตึนหมก	ฮุ่มสี่ปะจะ		(4) ราก เปลือกต้ม: ต้ม ใช้ทำกาวตักหมกจักจั่น		
<i>Wedelia</i> sp.	Asteraceae	-	ยอจอลิ		(2) ใบ: ต้มดื่มรักษาอาการตามร่างกาย		
<i>Wendlandia paniculata</i> (Roxb.) DC.	Rubiaceae	เข็งกวางดง	หลู่แนะ		(2) ใบ: ต้มดื่มรักษาอาการปวดศีรษะ; (3) ใบ: บดปาร์กัญญาผดแทนที่ถูกฟ้าผ่าตาย		
<i>Zanthoxylum</i> sp.	Rutaceae	-	แนลละ				
<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	Zingiberaceae	ขิง	ซอจี		(2) เหง้า: ประคบแผลที่เกิดจากหนาม; ต้ม ต้มแก้ไข้; รักษาพิษจากสัตว์		
<i>Ziziphus oenoplia</i> (L.) Mill.	Rhamnaceae	เล็บเหยี่ยว	กอโห่งะ		(1) ผล: กินเป็นผลไม้		

หมายเหตุ: * ช่องว่าง หมายถึง ไม่มีชื่ออาข่าเรียกในหมู่บ้านนั้น

** ช่องว่าง หมายถึง ไม่มีชื่อการใช้ประโยชน์, หมายถึงเลขแสดงประเภทการใช้ประโยชน์ (1) ใช้เป็นอาหาร (2) ใช้เป็นสมุนไพร (3) ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อ (4) ใช้ประโยชน์อื่น ๆ